

ШПОРТЮК Наталія Леонідівна
канд. наук з держ. упр., доц. каф. менеджменту і права
Дніпровського державного аграрно-економічного університету
ORCID: 0000-0003-1941-8522

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕХОДУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ НА ІННОВАЦІЙНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ ТА МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Характерна тенденція економічної ситуації в агропромисловому комплексі останніх років – поступова активізація інноваційних процесів. Складність агропромислового виробництва та його специфіка визначають своєрідність підходів і методів управління інноваційною діяльністю, поєднання різних типів інновацій, посилення ролі держави в стимулюванні інновацій. Особливості сільськогосподарського виробництва характеризуються високим рівнем ризиків інноваційних процесів. Аграрний сектор економіки майже повністю залежить від зарубіжних виробників техніки, що, безумовно, знижуватиме рівень продовольчої безпеки нашої країни. Аналізуються основні проблеми переходу аграрної економіки на шлях інноваційного розвитку, висвітлюються стримувальні фактори інноваційного розвитку агропромислового комплексу та окреслюються основні напрями впровадження державної інноваційної політики, демонструється необхідність формування моделі управління інноваційним розвитком агропромислового комплексу України. Пропонується модель державної підтримки інноваційного розвитку сільського господарства.

Ключові слова: державна політика, інновації, агропромисловий комплекс, впровадження, стимулювання.

Постановка проблеми. Інноваційний розвиток є необхідною умовою для довгострокового сталого функціонування підприємств агропромислового комплексу (АПК). Активізація інноваційного процесу, що розглядається як необхідна передумова економічного зростання, стримується відсутністю формалізованого апарату прийняття рішень і оцінювання їх наслідків. Для управління інноваційним розвитком підприємств АПК в сучасних умовах необхідно дослідити теоретичні та методичні основи моделювання і прогнозування їх інноваційної діяльності, що стала характерною тенденцією економічної ситуації в АПК в останні роки. Складність агропромислового виробництва та його специфіка визначають своєрідність підходів і методів управління інноваційною діяльністю, поєднання різних типів інновацій, посилення ролі держави в їх стимулюванні. Слід підкреслити, що особливості сільськогосподарського виробництва зумовлюють високий рівень ризиків інноваційних процесів. Аграрний сектор економіки майже повністю залежить від зарубіжних виробників техніки, що, безумовно, знижує рівень продовольчої безпеки нашої країни. Інноваційний процес в АПК може мати різні форми. Зокрема, він може розвиватися інтенсивно, уповільнено або екстенсивно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі знаходимо безліч публікацій, в яких висвітлюються аспекти господарської діяльності підприємств різних галузей національної економіки, а інновації розглядаються як процеси перетворення наукового знання на інновацію. Серед найпомітніших згадаємо наукові праці Я. В. Васьковської, С. В. Владимирової, Ю. В. Герасименка, В. М. Гончарова, А. О. Касича, С. В. Козловського, О. В. Крисального, А. Г. Мазура, В. Ю. Припотеня, Д. В. Солохи та ін.

Водночас питання впливу науково-технічного прогресу на забезпечення ефективної діяльності підприємств АПК, розвитку в них інноваційних процесів та здійснення інноваційної діяльності висвітлені недостатньо і потребують подальших поглиблених наукових досліджень.

Мета статті – проаналізувати основні проблеми переходу аграрної економіки на шлях інноваційного розвитку, висвітлити стримувальні фактори інноваційного розвитку АПК та окреслити основні напрями впровадження державної інноваційної політики.

Викладення основного матеріалу. Вкрай низька активність інноваційної діяльності в АПК пов'язана з недосконалістю організаційно-економічного механізму освоєння інновацій. Це посилює деградацію галузей комплексу, призводить до зростання витрат і низької конкурентоспроможності продукції, гальмує соціально-економічний розвиток сільської місцевості, погіршує якість життя на селі.

Однією з основних перешкод переходу аграрної економіки на шлях інноваційного розвитку є гостра нестача кваліфікованих кадрів. Зниження асигнувань на науку за роки реформ призвело до значного відпливу молодих учених. Водночас в аграрному секторі є значний науковий потенціал. Освоєння нововведень має місце в основному на переробних підприємствах АПК і в індустріальних сільськогосподарських організаціях (в тепличних комбінатах та на птахофабриках). На сьогодні частка підприємств АПК, які є найбільш динамічними споживачами інновацій, не дуже висока. У більшості аграрних підприємств переважають примітивні методи і технології, використовуються застарілі сорти сільськогосподарських культур і породи худоби, недосконалі форми організації та управління [1].

Вітчизняний досвід використання результатів науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи сільгоспвиробниками показує, що сьогодні тенденція розвитку інноваційних процесів у сільському господарстві суперечлива. З одного боку, аграрна наука в останні роки, незважаючи на серйозні економічні труднощі, успішно функціонує, виробляючи значну кількість якісної наукової продукції, а передові господарства, долаючи негативну ситуацію, пов'язану з причинами переважно зовнішнього характеру, освоюють інновації. З іншого боку, кризова економічна ситуація, різке зниження платоспроможного попиту на науково-технічну та наукомістку продукцію зумовили прояв зворотної тенденції – затримку розвитку інноваційного процесу. Замість техніко-технологічної модернізації та вдосконалення виробництва на основі освоєння нововведень у деяких регіонах спостерігається вимушене повернення до доіндустріальних методів і технологій, що фактично означає відхід від курсу на створення наукоємного виробництва як важливого напрямку розвитку сільського господарства та інших галузей АПК.

Суперечливість сучасного стану АПК полягає і в тому, що державна науково-технічна та інноваційна політика галузі належним чином не реалізується. Усі проблеми, пов'язані з практичним використанням наукових досягнень, сільськогосподарські товаровиробники найчастіше змушені вирішувати самостійно, без допомоги держави. Загальна невисока інноваційна активність суб'єктів аграрного сектору української економіки – наслідок значного скорочення фінансування науки, кадрового відпливу дослідників, погіршення матеріально-технічної бази наукових та освітніх сільськогосподарських організацій галузі. Тривалий спад виробництва в ряді галузей АПК, дефіцит коштів у виробників аграрної продукції, недостатня фінансова підтримка з боку держави і висока вартість нововведень не дозволяють активізувати інноваційну діяльність. Навіть наявний інноваційний потенціал АПК України використовується не в повному обсязі [3]. Сенс державної інноваційної політики полягає в тому, щоб, максимально зберігши нагромаджений науково-технічний потенціал і розвинувши необхідну інфраструктуру, розробити механізми, які стимулюватимуть не тільки розвиток інноваційних процесів, а й освоєння їх результатів.

До стримувальних факторів інноваційного розвитку АПК можна віднести:

- слабе управління науково-технічного прогресу, відсутність тісної взаємодії держави і приватного бізнесу;
- різке зниження витрат на аграрну науку;
- дефіцит і непрофесіоналізм кадрів;
- відсутність або недостатність маркетингової діяльності підприємств;
- низький рівень платоспроможного попиту на інноваційну продукцію;
- скорочення фінансування заходів з освоєння науково-технічних досягнень у виробництві та відповідних інноваційних програм;
- нерозробленість механізмів, що стимулюють розвиток інноваційного процесу в АПК, інші причини.

Водночас ресурсовиробничі галузі АПК в багатьох випадках продовжують випускати морально застарілі засоби виробництва, які передбачають, зі свого боку, використання спрощених технологій як у самому сільському господарстві, так і в суміжних із ним галузях переробки, зберігання і реалізації аграрної продукції. Це веде до значного зниження продуктивності праці порівняно з кращими світовими аналогами.

Розробка концептуальних питань державної технологічної політики і сучасних систем машин – стратегічна передумова інноваційного оновлення АПК. У довгостроковому плані слід прогнозувати і науково обґрунтовувати аграрну політику, орієнтовану на скорочення витрат на імпорт продуктів харчування і напрям вивільнення фінансових ресурсів на модернізацію й оновлення вітчизняного АПК, зміцнення виробничої і соціальної інфраструктури українського села. Такий стратегічний маневр, спираючись на власні сили, дозволить нашій країні швидше позбутися багаторічної продовольчої залежності, повніше використовувати один із найпотужніших у світі земельний потенціал для ефективного розвитку аграрного виробництва.

Досвід передових підприємств і регіонів країни наочно показує, що це відставання можна перебороти. Більш того, він підтверджує, що в стратегічному плані саме підвищення науково-технологічного рівня виробництва є фундаментальною умовою сталого зростання конкурентоспроможності вітчизняного АПК [3].

І хоча сучасна макроекономічна ситуація й обмежені інвестиційні можливості держави і підприємств істотно ускладнюють інноваційну активність, у кінцевому підсумку саме нововведення здатні дати вирішальний імпульс подоланню спаду і переходу до фази активного зростання на нову хвилю технологічного підйому, бо вирішення поставлених перед АПК завдань можливе тільки в руслі інноваційного розвитку.

До основних напрямів інноваційної політики в сільському господарстві та інших сферах АПК належать:

- забезпечення правового регулювання інноваційного розвитку та захисту інтересів його учасників;
- здійснення прямої і непрямой підтримки сільгоспвиробників у створенні й освоєнні інновацій;
- визначення й реалізація пріоритетного розвитку АПК;
- розвиток ефективних форм партнерства і кооперації, формування відповідних організаційно-економічних структур в АПК;
- підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності для АПК;
- пріоритетний розвиток матеріально-технічної бази АПК;
- розвиток міжнародного співробітництва в галузі інновацій [4].

Реалізація зазначених напрямів інноваційної політики в АПК передбачає, на наш погляд, вирішення таких завдань:

1. Необхідний системний підхід до управління інноваційним розвитком підприємств АПК, що спирається на ряд специфічних принципів (ієрархічну організацію складних систем, здійсненність моделей управління сільськогосподарськими організаціями та переробними підприємствами,

Public administration mechanisms

множинність моделей управління, спрямованих на максимальне врахування ресурсних, технічних і організаційних можливостей конкретного підприємства, несумісність складності аналізу системи і точності його прогнозування), що дозволяє визначити раціональні значення виробничих характеристик і фінансово-економічних показників для ефективного функціонування підприємств АПК.

2. Необхідно розробити новий підхід до своєчасного визначення та оцінювання кризового стану АПК, який дозволяє прогнозувати викликані кризою структурні зрушення аналізованої економічної системи, а також проблеми та ризики, пов'язані з інноваційною діяльністю сільськогосподарських і переробних підприємств, що сприяє мінімізації негативних наслідків для їх стійкого розвитку.

3. Для підвищення ефективності функціонування АПК слід застосовувати методику вирішення завдань інноваційного розвитку, що дозволяє використовувати системний підхід при визначенні кризового стану агропідприємства, що полягає:

а) в аналізі показників фінансово-економічної діяльності, джерел фінансування, складу, структури і динаміки майна;

б) побудові економіко-математичних моделей залежності прибутку від обсягу продажів у динаміці;

в) аналізі фонду оплати праці, середньомісячної заробітної плати та чисельності працівників;

г) знаходженні точок біфуркації, що являють собою місця переходу економічної системи з одного стану в інший;

д) прийняття управлінського рішення залежно від ставлення досліджуваних показників у точці переходу.

4. Слід розробити модель для прогнозування інноваційної діяльності в АПК, яка б дозволила:

а) вибрати оптимальний шлях розвитку підприємств з урахуванням стійкості сформованих у них фінансово-економічних та виробничих взаємозв'язків;

б) провести класифікацію та прогнозування результатів інноваційної діяльності з урахуванням можливих ризиків, а також визначити внутрішні суперечності й винятки, що дає можливість прийняти ефективне й оперативне управлінське рішення.

5. Отриманий у моделі коефіцієнт інноваційного розвитку дозволить враховувати позитивну, негативну і незмінну динаміку інноваційного процесу в АПК, а також граничні переходи за позитивної і негативної динаміки, оцінити ефективність управління інноваційним розвитком.

Висновки. Досягнення багатофункціональної конкурентоспроможності агропродовольчих систем, тобто комплексної конкурентоспроможності за соціальним, економічним, екологічним, інноваційним, інформаційним та іншими складниками, має бути стратегічною метою науково-обґрунтованої аграрної політики. Держава, ґрунтуючись на рекомендаціях науки, має своєчасно посилати агробізнесу ясні й чіткі сигнали про перспективні найважливіші напрями виробничої діяльності, орієнтувати й спрямовувати його ділову активність у потрібне для суспільства русло, вказувати шляхи подолання відставання нашого сільського господарства від рівня високорозвинених країн світу (за продуктивністю праці та іншими параметрами).

Список бібліографічних посилань

1. Березіна Л. М. Інноваційна політика підприємств АПК: тактичні та стратегічні аспекти. *Маркетинг та менеджмент інновацій*. 2013. № 4. С. 122 – 132.

2. Гончаренко О. В. Інституціональні аспекти реалізації інноваційних пріоритетів розвитку агропромислового виробництва. *Економіка. Управління. Інновації*. Сер. «Економічні науки». 2016. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_1_5.

3. Готра В. В. Інвестиційні передумови формування інноваційного потенціалу АПК. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 2. С. 169 – 177.

4. Стецюк П. А., Гудзь О. Є. Фінансові проблеми розвитку аграрного виробництва. *Економіка АПК*. 2012. № 4. С. 73 – 78.

List of references

1. Berezina L. M. Innovatsiina polityka pidpriemstv APK: taktychni ta stratehichni aspekty. *Marketynh ta menedzhment innovatsii*. 2013. № 4. P. 122 – 132 [in Ukrainian].

2. Honcharenko O. V. Instytutsionalni aspekty realizatsii innovatsiinykh priorytetiv rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii*. Ser. «Ekonomichni nauky». 2016. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_1_5 [in Ukrainian].

3. Hotra V. V. Investytsiini peredumovy formuvannia innovatsiinoho potentsialu APK. *Stalyi rozvytok ekonomiky*. 2015. № 2. P. 169 – 177 [in Ukrainian].

4. Stetsiuk P. A., Hudz O. Ye. Finansovi problemy rozvytku ahrarnoho vyrobnytstva. *Ekonomika APK*. 2012. № 4. P. 73 – 78 [in Ukrainian].

SHPORTIUK Nataliia

PhD in Public Administration,

Associate Professor of the Department of Management and Law,
Dnipro State Agrarian and Economic University

PROBLEMS OF TRANSPORT OF AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX ON INNOVATIVE DEVELOPMENT AND MECHANISMS OF STATE REGULATION ON INCREASING EFFICIENCY OF INTRODUCTION OF INNOVATION TECHNOLOGIES

Innovative development is a prerequisite for the long-term sustainable functioning of agro-industrial enterprises. Activation of the innovation process, considered as a prerequisite for economic growth, is constrained by the lack of formalized decision-making apparatus and the assessment of its consequences. In order to manage the innovative development of agro-industrial enterprises in contemporary conditions, it is necessary to study the theoretical and methodological foundations of modeling and forecasting of their innovation activity, which has become a characteristic tendency of the economic situation in agriculture in recent years. The complexity of agricultural production and its specificity determine the peculiarity of approaches and methods of managing innovation activity, combining different types of innovations, strengthening the role of the state in their promotion.

The agrarian sector of the economy is practically completely dependent on foreign manufacturers of technology, which, of course, also reduces the level of food security of our country.

The existing innovative potential in agriculture in Ukraine is not used in full. The meaning of state innovation policy is that, while maintaining the accumulated scientific and technical potential to the maximum extent, and develop mechanisms that stimulate not only the development of innovative processes, but also the development of their results.

The main directions of innovation policy in agriculture include:

- provision of legal regulation of innovation development and protection of the interests of its participants;
- implementation of direct and indirect support of agricultural producers in the creation and development of innovations;
- definition and implementation of the priority development of agrarian industrial complex;
- development of effective forms of partnership and cooperation, formation of appropriate organizational and economic structures;
- training of personnel in the field of innovation activity;
- priority development of material and technical base;
- development of international cooperation in the field of innovations.

The state, based on the recommendations of science, should be called in a timely manner to send agribusiness clear and clear signals about the most promising areas of production activity, to orientate and direct its business activity in the necessary direction for society, to indicate ways to overcome the lag of our agriculture from the level of highly developed countries of the world.

Key words: state policy, innovations, agro-industrial complex, introduction, stimulation.

Надійшла до редколегії 07.12.20

Державне управління та місцеве самоврядування, 2020, вип. 4(47)